

NABİ'NİN MÜNŞEATINDA BİYOGRAFİK BİLGİLER*

*Halil İbrahim HAKSEVER***

ÖZET

Hikemî şiirin büyük temsilcisi Nabî, manzum mensur birçok eserin sahibidir. Urfa'da başlayan hayatı İstanbul'da devam etmiş, çeşitli memuriyetlerde bulunmuş, uzun yıllar Halep'te yaşamıştır. Uzun gurbet hayatından sonra tekrar İstanbul'a dönmüş, yetmiş yaşını aşmış olarak itibarlı, şöhretli, hikmetli bir şair kimliğiyle hayata veda etmiştir.

Yazdığı eserler arasında, hayatına dair kendi kaleminden aktarma bilgiler bulunan Münşeati önemlidir. Daha çok İstanbul dışında -özellikle Halep'te- iken dost ve tanıdıklarına yazdığı çeşitli konulardaki mektupları, Nabî'nin sosyal ve edebî hayatına dair küçük bilgiler ve ipuçları içermektedir. Makam-mansıp sahibi bürokrat dostlarına, alt kademelerdeki memurlara ve diğer tanıdıklarına hitaben yazılmış bu mektuplardan Nabî'nin arkadaş muhitini, onlarla ilişkilerini, hayattaki beklentilerini, hayal kırıklıklarını ve sıkıntılarını; malî, ruhî ve edebî halini - biraz da olsa-öğrenebiliyoruz. Bu mektuplarda devlet mekanizmalarının işleyişine, bazı yörelerdeki asayiş durumuna ilişkin gözlem ve tespitler vardır. Nabî'nin deruhte ettiği bazı resmî görevleri, azil ve atamalarda içinde bulunduğu psikolojik halleri, yazdığı manzume ve eserleri tanıdıklarına ve yetkililere ulaştırma çabaları dikkatimizi çeken bilgiler arasındadır. Yine bu mektuplarda, Nabî'nin inşa üslûbunun ne derece zengin olduğu da görülmektedir. Çeşitli duygu hallerini latifeli, hicivli ve şiirli cümlelerle yazdığı, âdeta bir sanat gösterisine dönüştürdüğü mektupları Münşeatinde kayıtlıdır.

Bu makalede, Münşeati'nin elimizdeki nüshasında mevcut mektuplardan bazı seçme bilgiler aktarılacaktır. Kronolojik sıra takip edilmeksizin kaydedilmiş olan mektupların içeriklerinden alıntılar yapılacaktır; Nabî'yi anlatan metinlerden veya onun tespit, gözlem ve düşüncelerinden nakillerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nabî, Münşeati, Biyografi

BIOGRAPHICAL ACCOUNTS IN NABI'S MUNSHEAT

ABSTRACT

An eminent representative of erudite poetry, Nabi is compiled several prosal and poetic works. Born in Edessa, he had been to

*Bu makale, 2011 yılında Dicle Üniversitesince düzenlenen VIII. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumunda sunulan "Nabî'nin Mektuplarında Kendi Biyografisine Dair Bilgiler " başlıklı bildirinin gözden geçirilip kısmen düzenlenmiş şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr. Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fak. Türk İslam Edebiyatı, El-mek: h.haksever@hotmail.com

Istanbul before living for a long time in Aleppo. He turned back to Istanbul and died there at the age of 70. He has been remembered for a famous and wise poet. Among his works, his Munsheaat, which includes monobiographical accounts about his life, is a significant book. His letters mostly written to his friends especially in Aleppo gives us brief accounts and clues about literary aspects of his personality. Analysis of these letter helps us to have knowledge about his relations with the bureaucracy elites around him and the civil servants on the one hand; his expectations, his appointments, difficult life conditions he lived in. In these letters, there are some remarks about the problems related to official institutions of his time, civil unrest in some regions. There are also mention of some of his appointments, official duties, psychological problems he suffered from, his endeavours to send his works to the officials and friends. In this article, using the published version of the Munsheat, we will try to quote and analyze some parts of these letters. We will also quote and discuss some passages giving us information about Nabi, his ideas and observations.

Key Words: Nabi, Munsheat, Biography

GİRİŞ

Münşeat Mecmuaları klasik edebiyatımızın biyografi kaynakları arasında önemli bir yere sahiptirler(Haksever: 65). Siyasî tarihimize dair resmî yazışma metinlerinden oluşan mecmualar bir yana, şair ve yazarlarımızın daha çok özel ve samimi duygularla yazdıkları mektuplardan meydana gelen edebî nitelikli bu mecmualar, kültür ve edebiyat tarihimiz için ihmal edilmemesi gereken kaynaklardır.

Kendi yazdığı mektuplarından meydana gelen Nabî'nin Münşeati da şairimiz hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Birçok eseri olan Nabî'nin manzumelerinde hayatına dair bilgiler bulmak mümkün ise de, kendinden bahsettiği, çeşitli istek, şikâyet, kanaat ve görüşünü dile getirdiği onlarca mektubu onu bize daha iyi tanıtmaktadır.

Nabî, kaleme aldığı bütün metinlerle dikkat çeken ve hakkında pek çok araştırma yapılan bir şairimizdir(Keleş:2011). Münşeatinde yer alan mektuplar tek tek incelemeyi hak edecek değer ve önemdedirler. Uzun yıllar boyu Halep'te yaşarken merkezle alakayı hiç kesmemiş, çoğu İstanbul'da yaşayan devlet yetkilisi veya eskiden görevli dost ve tanıdıklarına samimi nameler göndermiştir. Bu namelerden Nabî'nin arkadaş muhitini, hüznü ve sevinçlerini, istek ve şikâyetlerini, malî ve edebî halini biraz da olsa öğrenebiliyoruz. Onun deruhte ettiği bazı resmî görevleri, azil ve atamalarda içinde bulunduğu psikolojik halleri, bu halin üslubuna yansımaları, yazdığı edebî metinleri tanıdıklarına ve yetkililere ulaştırma çabaları dikkat çeken bilgiler arasındadır.

Söz konusu bu bilgiler, Münşeatin elimizde bulunan Topkapı Müzesi Kütüphanesi Revan 1053'te kayıtlı 1134/1721 istinsah tarihli nüshadan derlenmiştir. Nüshada kısa tutulmuş birkaç mektup metni bulunsa da, mevcut tam mektuplardan biz Nabî'nin hayat ve düşüncelerine ilişkin bazı bilgileri öğrenebiliyoruz.100'den fazla mektubun yer aldığı Münşeat, geniş inceleme ve tahlile muhtaçtır. Makalemizde Nabî'ye ait bazı bilgiler iki başlık altında varak numaralarıyla verilecektir.

Turkish Studies

Nabî'nin Hayatı, Sosyal İlişkileri, Bazı İstek ve Şikâyetleri

Urfâ'da doğup büyüdüktan sonra İstanbul'da yetişen ve hamilerinin maiyyetinde çeşitli görev ve memurluklarda bulunan Nabî, hayatında çok dost edinmiş, makam sahibi tanıdıklarıyla ülfetini hep devam ettirmiştir. Fakat o –yazdığı mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla- hem mutlu hem de sıkıntılı bir hayat yaşamıştır. İkbâl ve idbar dönemlerinde iyiliğini gördüğü kişilere her vesile ile teşekkür, dua, teselli, istek, şikâyet, öğüt vs. konulu mektuplar yollamış; kendisinden yardım isteyen tanıdıklarının ve kendi işlerinin halli için yetkililere iltimasnameler, şefahtnameler, ricanameler, arzıhaller yazmıştır. Münşeatinde kimi kez muhataplarının adlarıyla, bazen de isimsiz olarak kayıtlı gördüğümüz bu mektuplar, Nabî'nin her kademedeki tanıdıklarının bulunduğunu bize göstermektedir. İncelediğimiz münşeât nüshasında yer alan mektuplardan, Nabî'nin hayatına ilişkin tespit edebildiğimiz bazı somut bilgileri kronolojik sıra takip etmeksizin verelim. Bunlar içerisinde istek ve şikâyet konulu olanlar çoktur.

Nabî resmî görevde bulunmadığı zamanlarda yazdığı mektuplarında, çoğunlukla mahzun, bir köşede terk edilmiş, ümitle bekleyen halinden bahseder; bazen de nail olduğu ikram ve ihsan ile yüzünün güldüğünü ilave eder. Nitekim sadık dostu olan bir devlet yetkilisine yazdığı mektupta şu ifadeler göze çarpar: “*gâile-i eskâr-ı maişetehl ü iyâlimizi tahfif-i tasavvurâta giriftâr ve ba'del-yevm tecerrüd-i küllî uzlet-i hakikî bî-karâr üzre kalb-i hazîn esîr-i keşmekeş-i ye's-i nâ-ümîd iken nâgâh...nâil-i sürûr-ı îd olup..*”(91a) Bu tarz yazıların yanında, doğrudan mutlu halini anlattığı ifadeleri de az değildir.

Defterdar İsmail Efendiye “*nân-pâre ricasıyla*” yazdığı mektubundan(42b), kendisinden çok iyilik gördüğünü ve onun sayesinde “*rütbe-i vasat*” görevini elde ettiğini, böylece Halep'te rahat ve âsûde yaşadığını öğreniyoruz.

Nabî, ikinci kez Şam defterdarlığına atanmasına vesile olan ve çok iyiliğini gördüğü Rami Paşaya, teşekkür amaçlı yazdığı mektubunda(51b)oniki yıl azil korkusu yaşadığını belirtip “*zehrâbe-i azl dimâğ-ı ümidimi çâk çâk itmiş iken*” bu büyük görevin verilmesinden sevinç duyduğunu, çok kıymetli bir kürk ihsanına nail olduğunu, Halep halkının bu atamaya sevindiğini yazmış; eski yıllardaki ifrat ve tefrit hallerine girmeyeceğini, gaflete düşmeden istiğna ve kanaat duygusuyla hareket edeceğini ilave etmiştir.Nabî'nin özeleştiri üslûbuyla : “*İnşaalâhü Te'âlâ sinîn-i sâbıkada olan meslekden yek ser-i mü taraf-ı ifrât u tefrite inhirâf itmeyüp*”(52b) diyerek daha önceki halini ifrat ve tefrit diye nitelemesi ilginçtir.

Çok istediği bu göreve ilk kez atandığında da Rami'ye bir nevi pişmanlık duygularıyla “*hâlâ tamâmî-i dü âlemde kûşe-i kanâ'at ve kem-nâmîden gayri me'men-i âsâyiş yoğ imiş*” deyip, onun vaktiyle kendisine söylediği, “*eğer buraların ihtilâl-i ahvâli ma'lûmun olsa Şam defterdarlığımı istemezdim*” sözünü hatırlatarak haklılığını belirtmiş ve “*...hâlâ arz olan defterdar mücebince dokuz bin kuruş ser'an havâle buyurulmağa sarf-ı himmet temennâ olunur*”(51a)diyerek acil yardım istemiştir.

Nabî pek çok mektubunda kendinden bahsederken sıkıntılı, sıla hasreti çeken, dostlarının himmet ve alakalarına muhtaç olduğunu belirtmekten geri durmamıştır. Halep'te iken iletişim halkası geniş olan ve Mısır, Bağdat, Şam, Arzırum, Diyarbakır gibi illerdeki dostlarıyla yazıştığını bildiğimiz(55a)Nabî, halkın dert ve talepleriyle ilgilenmiş, mağdurları himaye etmeye çalışmıştır.Halep kadısı Emrullah Efendinin vefatıyla, geride bıraktığı yetimlerinin düştüğü zor durumdan haberdar edilmiş, o da bunu yetkililere bildirmiştir(32a).Rami'ye yolladığı Diyarbakırlı Çerçi Yusuf'un sıkıntılarını yazmış, halledilmesini istemiştir(32b).Şeyhulislam Sadık Efendiye Şeyh Muhammed adlı bir çocukluk arkadaşını göndererek ailesinden ve tahsilinden bahsetmiş, geçim darlığı çektiğini belirterek imtihan edilip bir işe yerleştirilmesini tavsiye etmiştir(45a).

Turkish Studies

Nabî'nin Hacı İbrahim, Hacı Muhammed, Hacı Mahmud ve Seyyid Ahmed adlı kardeşleri olduğunu mektuplarından öğreniyoruz. Bunlardan Hacı Mahmud, Arap seferine çıkan Yusuf Paşa ile birlikte Halep'e gelmiş, orada kendine ait zeameti oğullarına intikal ettirmeye engel ve zorlukla karşılaşmış. Meselenin halli için Nabî devrin padişahına saygılı ve dualı ifadelerle mektup yazıp yardım istemiştir. Münşeatta kayıtlı(6a) bu metinde Nabî'nin samimi cümleleri dikkat çeker: “*benim menba-ı merhamet ve ma'den-i mürüvvet sultanım hazretleri egerçi itnâb u tafsîlâtla huzûr-ı şerîfinizde irtikâb-ı küstâhî tahrirden şerm ü hicâb mukarrer ammâ bu fakîr hakkında râyiha-i fâtiha-i teveccüh ü iltifatınıza şemm olunmağın bu makûle hâlât-ı lâ-übâliyâneye ictirâ olundu....binâberîn vâki olan tahrîrât-ı müteşevvikâne ve ta'birât-ı bî-tekellüfânelerimizi lezzet-i muhâtaba-i hayâlîde bî-ihliyârliğimize haml eyleye*”

Münşeatta adı kayıtlı olmayan bir başka yetkiliye yazdığı tavassut mektubunda ise “*hâk-i pâyi-devletde teşne-i rûmâl olanlar duânâme-i fakîrânemizi vesîle-i duhûl-i meclis-i âlî ittihâz etmeleriyle her biri hastkâr-ı nemika-i niyâz olup*”(16b)cümlesiyle ifade ettiği gibi, kendisine çok başvuru olduğunu ve herkese yardımcı olmak istediğini belirtmiştir.

Halep'te iken İstanbul'da bulunan dostlarının özlemini duyan Nabî, yaşadığı eski tatlı hatıraları sıkça dile getirmiş, hüznü kalbini ülfeti devam ettirerek rahatlatmaya çalışmıştır. Tersane-i Âmiri emiri Mustafa Efendiye de aynı duygularla yazmış(35a),

Sen unuttunsa beni lütfunla yâd itdüklerün

Ben unutmam hâtır-ı deyrânı şâd itdüklerün

gibi beyitlerle içini dökmüş ve muhatabına dualar etmiştir. Sadrazam Ali Paşaya ubudiyetnamesi (37a), Şeyhulislam Sadık Efendiye duanamesi(39a), vezir Ali Paşaya mektubu(21a) da aynı ülfet duygularıyla doludur. Yine bir yetkiliye gönderdiği tavassut mektubunda (98a), Şeyh Hüseyin adlı kişinin mağduriyetini yazmış, onun bir devlet görevine gelme ısrarını da “*ibrâmı hadd-i mu'tâdi tecâvüz itmegin*” ifadesiyle belirtir kendisinin buna sadece aracılık ettiğini bildirmiştir.

Onlarca mektubunda çok çeşitli talebini dile getiren Nabî, hem başkaları, hem kendisi ile ilgili meseleleri konu etmiştir. Konya'da “*seccâde-nişîn-i irşâd*” olan Sadreddin Çelebi'ye gönderdiği mektupta(87b), 8 ve 12 yaşlarındaki oğulları Ebülhayr ve Muhammed Emin için iki tane arakiye (başta giyilen takke)istemiş, merkad-i şerifte iki gece okunup teberrüken bekletilmesini, “*istifâza-i rûhâniyetden*” sonra gönderilmesini rica etmiştir.

Halil Paşanın damadı Ragıb Efendiye yazdığı mektubunda(61b), uzun zamandan beri kendi ev işleriyle fazla ilgilenmeyip daha çok yazı-çizi işleriyle meşgul olduğu bilgisini vermektedir: “*bu pederiniz sinîn-i kesîreden beri kendi umûrumuza şu'ûr u ittîlâ'ımız olmayup...tecerrüd-i evkâtımız kitâbetden gayrı meşgale ile mürûr itmemegin..*”(62a)

Hazret-i veliyyünniam diye hitap ettiği muhatabına, kaleme aldığı Hayrâbâd adlı eserini yollamış, bunu padişaha takdim etmesini, lutf edip okursa eserin mana ve mazmunuyla ilgili değerlendirme yapmasına vesile olmasını rica etmiştir.(15b)

Tevkiî Süleyman Paşanın mühürdarı Ali Ağaya serzenişli ve latifeli mektubu(101b) dikkat çeker. Nabî, hakkında serdedilen suizanna ve suçlamaya karşı kendini savunmuş, mal ve eşyaya karşı istignasını dile getirerek asıl görevini şöyle belirtmiştir: “*Bizden me'mûl olan âsâr-ı ma'ârif makûlesidir yoksa metâ-ı dünyeviyye makûlesi değildir bi-hamdillâh ma'ârif husûsunda olan şöhretimiz bize kifâyet eder bu nâçiz Haleb şeridinden hâsıl olacak şöhret bize lâzım değildir.*” Muhatabına biraz nahiv dersi de veren Nabî'nin bu ifadeleri, şairin seveni olduğu kadar zaafını ve açığını arayanların da bulunduğunu düşündürmektedir.

Nabî, çevresinde gördüğü yahut kendi yaşadığı bazı haksızlık ve yanlışlıkları yetkili makamlara yazmaktan geri durmamış, bunalmış bir ruh haliyle, muhataplarını etkilemeye

Turkish Studies

çalışmıştır. Nüshada isim kayıtlı olmadığından Rami'ye yazıldığını tahmin ettiğimiz bir şikayetnamede(81a), geliri Nabî'ye ait Aynül-cemel mezrasını hile ile zapt edip 200 kuruşu gasp eden Şehbender Abdurrahman adlı "*habis*"ten bahis vardır. Yanlışığın bir hatt-ı hümayunla düzeltilmesini isteyen Nabî, mektubuyla birlikte muhatabına hediyeler de göndermiştir.

Halep valisi İbrahim Paşaya gönderdiği duanamesinde(11b), yörede uzun zamandan beri şikâyet konusu olan ve ahaliyi canından bezdiren hırsızları, mevcut valinin bertaraf etmesinden memnuniyet ve dua vardır.Nabî, daha evvel mislini görmedim dediği valinin başarısını anlatıp halka korku salan ve kan akıtan katillerden bahseder.

İstanbul'da veliyyünniam diye hitap ettiği bir vezire gönderdiği mektupta Nabî, başarısını övdüğü İbrahim Paşanın bu defa fazla vergi toplamasından şikayet etmiştir. Antakya yöresinde zeytin yetiştiriciliğiyle uğraşan halkın maddî gelir durumunu vererek, Paşanın tespit ve araştırması sonucunda senelik yediyüz kuruş borcu çıkan kişilere bu verginin fazla olduğunu gerekçeleriyle izah etmiş; subaşı olan kişiye bile ikiyüz kuruş vergi düştüğünü, bu vergiden vaz geçilmesi gerektiğini belirtip, bunun yerine sabit bir vergi(maktu) teklifinde bulunmuştur: "...devletlü sultanım....lutf idüp nasîhat-i pederîye i'tibâr buyurulur ise zinhâr emânet kimseye sipâriş buyurmaysız zîrâ asırda kadr-i emâneti bilür ve hakk-ı emânete ri'âyet kılar âdem nâdirdir inşâallâh karîben mertebe-i tahammülü ma'lûm-ı devletiniz olduktan sonra kendi huddâminızdan birine bir vecih maktû' tefvîz buyurursuz anlardan râğbet vâkı' olmadığı takdirde inşâallâh bir mu'temedün aleyh ber-vech-i maktû tefvîz olunur"(13b) Nabî'nin bu satırları onun ilgi, cesaret ve nüfuz alanı hakkında bize ipuçları sunmaktadır.

Reisülküttap Rami Efendiye kahve kıtlığından bahsettiği latifeli bir şikayet mektubunda(22b), halk arasında sıkıntı ve haksızlıklar yaşandığını, Yemen taraflarından gemi ile gelecek kahveye ümit bağladıklarını yazmıştır.

Münşeatinde Nabî'ye gönderilen hediyeleri tespit etmekteyiz; fakat bazı isteklerine olumlu cevap alıp almadığını incelediğimiz nüshadaki mektuplarında görememekteyiz.Silahdar İbrahim Paşaya bir "*Gürcü becce*" niyazıyla yazdığı mektubunun(83a), "*Oğlum canım enîsim*" diye hitap ettiği Muhammed Efendiden yine bir Gürcü hizmetçi isteğinin de(111a) cevabını bilmiyoruz. Muhammed Efendiye yazdığı bu mektubunda Nabî, istediği hediyein evsafını şöyle çizmiştir: "...*Ammâ hediye-i dil-hâh sü'âl olunursa sîmîn-ten ve hîş-endâm siyah çeşm ü ebrû çârdeh sâle gulâm Gürci-nijâdın gayri âgûş-ı tasavvurda cây-gîr olur yokdur lâkin onu dahi cenâbınıza teklîf mertebe-i insâfdan ba'iddir*"

Nabî'nin, makamında terfi beklerken bunu elde edemeyen Rami'ye yazdığı tesliyetnamesi(111b), kendi istekleri de göz önüne alınıp düşünüldüğünde dikkat çekici olmaktadır.Reisülküttap olacakken bu makam başkasına verildiğinde kendi de üzülen Nabî'nin teselli cümleleri önemlidir. O azlin de, nasbın da kevnî tavırlardan olduğunu; hüznün ve şadînin kaderin bir cilvesi olduğunu belirtmiştir. Cahil ile ârifin böyle zamanlarda belli olacağını söyleyen Nabî, kullarına çok şefkatli olan Allah her kahrında bir lütuf gizlemiştir der: "*Zîrâ tasarruf Mâlikü'l-mülk-i hakîkinin olduğun görüp ibâdına erham ve eşfak olduğun mülâhaza idüp ve her mu'âmele-i kahriyye zımnında hezâr eltâf-ı hafîyye olduğun bilmekle müsterih olmakdur*"(112b)

Âkıl ne şâd olur cihânda ne gam çeker

Câhil hemîşe şâd olayın der elem çeker

beytini de yazan Nabî, makam-mevki, zenginlik-fakirlik konularında değerlendirmeler yapar. Rami'ye, yaşın kırka geldi artık gönlünden makam mevki sevgisini sil diye öğütler verir: "...*Benim nûr-ı dîdem zâhir budur ki hudûd-ı erba'îne bâliğ olup belki tecâvüz eylediniz ba'del-yevm manâsıb-ı fânîyye-i dünyeviyyenin nukûş-ı ta'alluku levha-i dilden izâleye himmet buyurup bakîyye-i*

Turkish Studies

evkât tahsil-i vesîle-i ilâhîye sarf oluna”(112b). Pek çok mektubunda ihsan beklentisini dile getiren Nabî'nin bu tarzda öğütler vermesi dikkat çekicidir. Tekfurdağlı Mustafa Paşa'ya gönderdiği mektupta(99a) önceki samimiyetini hatırlatıp, artık niçin arayıp sormadığını dile getirmiş; uzlet köşesinde kendisinden gelecek nevaziş ve iltifatları beklediğini (gökten yağmur yağmazsa yerdeki canlılarda bir hareket olmaz) nüktesiyle belirtmiştir.

Oğlum diye hitap ettiği Muhammed Efendi adlı kişiye yazdığı mektupta, önceleri “ekseri evkatının ayş u sohbetle güzeran”(110b) olduğunu bildiren Nabî, Halep'te yaşamaktan zaman zaman çok bunalmış, adeta burada ölmekten korkarak İstanbul'a göçmek istediğini her vesile ile dostlarına duyurmuştur. Halep'teki son zamanlarında hastalandığını, azalarında şişkinlik meydana geldiğini, tabiplere görüldüyse de kurtulma ümidinin bulunmadığını, ölümü kendisine çok yakın hissettiğini belirtip şu beyitle dostlarından helallik dilemiştir:

O şâh-ı hüsne söylen âhiret hakkın helâl itsün

Dilinde var ise ref-i gubâr-ı infi'âl itsün

Nabî bu halindeyken, kendisine gönderilen bir gazeli istek üzerine tahmis ederek iade ettiğini de aynı mektubunda kaydetmiştir(22a).

Nabî'nin Gönderdiği ve Nabî'ye Verilen Hediyeler

Dost ve tanıdıklarıyla sürekli iletişim halinde olan ve olmak isteyen Nabî, maddî-manevî istek ve beklentilerine zaman zaman kavuşmuş, kendisine hediyeler gönderilmiştir. Samimiyetini kullandığı hitaplara da yansıtarak Silahdar Ağaya, mektup ile birlikte Urfa bölgesinde üretilen şifalı bulgurdan yollamış, bunun da, Hz.Adem'in cennetten çıkarıldığında ziraat buyurdıkları Fidanlar adlı karyede yetişen buğdaydan elde edildiği bilgisini eklemiştir.(21a) Hazinekar Ağaya mahcubiyet duyarak, kendisine Malatya'dan gelen “*tuhaf bir şeydir*” dediği elmadan yollamıştır (21b). Çok samimi yazdığı Rami'ye, kendisine Silahdar Mustafa Paşanın yolladığı Arabistan'da meşhur duhan çubuğunu (*şâhçe-iduhan*) överek göndermiş, memnun olacağını umduğunu belirtmiştir(31a).Bu hediyeyle hareketle Nabî ve Rami'nin mükeyyifata tiryakiliklerinin olduğunu düşünebiliriz.

Yine Rami'ye biraderi Hacı Muhammed ile gönderdiği mektuba(33a) ilaveten yüz adet Urfa narı, bir miktar Urfa bulguru ile yüz adet Halep lülesi yollamış, narların Hz. İbrahim ırmağından sulanıp şifalı ve bereketli olduğunu vurgulamıştır.

Nabî'nin tanıdıklarına yolladığı hediyeler daha çok şiirleri olmuştur. O maddî hediyelere manzumeleriyle karşılık vermiş, birikmiş şiirlerini veya tahmis ettiği gazellerini, özenerek kaleme aldığı latif ve nükteli, şiir gibi kıymetli mektuplarına ilave olarak yollamıştır.

Şehzadeye yazdığı mektubunda(13b) onun kendisine mektup yazmasından mutlu olarak sevgiyle hitap etmiş, “*nûr-ı didem*”li ifadelerle kendini “*peygüle-güzîn-i zâviye-i humûl olan dâi-i kühen-sâl*” diye nitelemiş, çeşitli tarih manzumeleriyle birlikte Hayrâbâd adlı eserini yollamıştır. Nabî ayrıca, adının padişah meclislerinde geçmesinden memnuniyetini bildirip teşekkür etmiştir.

Ağa-yı âlişana oğlu için yazdığı iltimasnamesinde(14b) birtakım isteklerini belirttiikten sonra hediye olarak gazelini yolladığını okuyoruz.Veziriazamın oğluna gönderdiği mektupta(14a), babasıyla çok ülfeti olduğundan bahsedip yazdığı kıtaları ona iletmesini rica etmiştir.

Halep muhafızı Muhammed Paşaya övgü ve dualı ifadelerle altı beyitlik kaside matları yazmış, ayrıca muhatabından da bir binek at istemiştir.(7b)Yine bir yetkiliye tahmis(22a), bir vezire çok süslü nesirle birlikte birkaç manzume (22b-26b), vezir Ali Paşaya bir kıta(21a), yine ona, yazdığı bir tezkireye ilave olarak Hoca Tarihi nüshasıyla birlikte yüz adet gazelini göndereceğini belirtmiştir(82b).Bir dostuna yazdığı mektupta(96b), kendisine şair Sabit'in

Turkish Studies

şiiirlerinin gönderilmesinden sevindiğini belirtmiş, muhatabına yeni yazdığı birkaç gazel göndererek Sabit'in şiiirleri gibi değerlendirilmesini şöyle istemiştir:

“Sâbit Efendi hazretlerinin âsârıyla rütbe-i muvazeneye irtikâ müyesser olduğu takdirde birbirine mukâbele ad buyurulursa yine hediye-i mısırîdir”

Münşeatta isimli veya isimsiz olarak kayıtlı mektupların içine dercedilmiş halde ya da ayrıca gönderildiği belirtilen şiiir metinlerinden bahisler çoktur.

Nabî'nin sosyal ilişkilerini göstermesi bakımından ona verilen hediye, ikram ve ihsanlara da bakmakta fayda var. Yazdığı mektuplarda ihsan beklentisini sıkça dile getiren şairin, her isteğine olumlu cevap alıp almadığını Münşeâtından çıkaramıyoruz. Fakat, yine aynı metinlerde onun çokça hediye ve ihsana nail olduğunu da okuyoruz.

Sultan 3. Ahmed'in yakınındaki bir zata yazdığı mektupta(8a) padişahı bahsedip ona çok saygı göstermek gerektiğini, çünkü sultanların manevî derecelerinin Allah katında çok yüksek olduğunu belirtmiş; vaktiyle babası 4. Mehmed'in çok yakınında bulunup ihsanlarına mazhar olduğunu, hatta, Tuhfetül-harameyn adlı eserini hünkara sunduğunda kendisine bir güzel kürk hediye ettiğini ilave etmiştir. Nabî, cülûs-ı hümayun için daha önce kaleme aldığı bir kasideyi bekletip sonra padişaha sunmuş, bunu da şöyle bir gerekçe ile izah etmiştir: *“... İki üç sene mukaddem bir kaside-i garrâ nazm olunup lâkin zımnında âdeta melhuz olan râyiha-i tama' mevris-i hicâb olmağın irsâlinde tereddüt olunmuş idi hâlâ câize-i hümayun peşin zuhur itmegin irsâle cesâret olundu... birvakt-i münâsibde arz u tebliği vâbeste-i re'y-i âlileridir”*(11a) Mevcut padişahı da ihsan beklentisi olan Nabî'nin, tamah ihtimali içerdiği düşüncesiyle şiiirini tutup caizeden sonra bunu ortaya çıkarması dikkat çekicidir. Aynı mektupta Nabî'nin padişaha bir gazel sunduğunu ve ondan da takdir gördüğünü okuyoruz.

Kethüda Osman'a yazdığı ubûdiyetnamede(56b) Nabî, veziriazam Muhammed Paşanın kendisine siyah bir beygir hediye ettiğini belirtmiştir. Yine Silahdar Ağanın kendisine beygir hediye etmesine teşekkür edip ilave olarak binek takımı da istemiştir.(21b)

Veziriazam Ammizade Hüseyin Paşa'nın bin dinar ihsanına Nabî sevincini şöyle ifade etmiştir: *“ Sercûş-ı yenbû-ı âtîfetlerinden bu dâî-i nâtuvâna ihsân buyurdıkları hezâr dinâr eşrefî küre-i sürûra vâsita-i galeyân ve kîse-i şu'ûra vesîle-i feverân olup..”*(73b)

Mektuplarında at isteğini birkaç yerde dile getiren Nabî'ye reisülküttab Rami Efendi de *“bârgîr-i hôş-seyr ü şîrîn-reftâr”* göndermiş, o da buna teşekkür olarak atı çok mizahî bir dille övdüğü mektupla cevap vermiştir.(26b)

Nabî Kamanîçe kadısı Mirza Efendiye yazdığı mektubunda(63b) bir bıçak hediyesinden bahseder ve kendisine gönderilen bıçağın rengi üzerinden nükte yapar. Bu mektupta Nabî'nin, devrin padişahının kendisi hakkındaki sitemini mevzu edip *“Her bâr gülçin-i bâğ-ı iltifât olmak müyesser iken bu def'a lezzet-i âzâr-ı hâr-ı itâb görülse ne lâzım gelür”*(64b) cümlesiyle aralarındaki samimiyeti îma etmesi dikkat çekicidir.

Defterdar İsmail Efendiye *“nân-pâre”* ricasıyla yazdığı mektubunda(42b), Halep mukataasından kendisine hediye gelen et *“gûşt-pâre”* konusunda da sıkıntısı olduğunu anlatmış, hakkını elde edemediğini kaydettiği şu beyitte îma etmiştir:

Olmuş tatalum mîve-i ümmîd resîde

Murgân-ı belâ kor mı anı itmeğe çîde

Turkish Studies

Nabi uzun yıllar sonra Halep'ten İstanbul'a döndüğünde çok izzet ü ikram gördüğünü Halep muhafızı İbrahim Paşaya yazdığı mektubunda(84b) kaydetmiştir. Çok özlediği Âsitaneyeye dönüşünün ayrıntılarını veren Nabî, bunu bir kıta ile de şiirleştirerek:

Murg-ı dil uçdı zabtına tedbîr kalmadı
Şehr-i Halebde müddet-i te'hîr kalmadı
Nakl itdi Rûma kısmetimiz vâye-i kader
Şehbâda şimdi nûş idecek şey'i kalmadı

sadrazamdan gördüğü ihsanları sayar. Yol masrafından başka oturacağı evin mefruşatı; bütün ev halkına “*ahâlî-i harem bendelerine*” kat kat elbiseler, kumaşlar, kendine ve oğlu Ebülhayr'e kürkler, bayramda bin kuruş harçlıklar mektubunda saydığı hediyelerdir. Nabî “...*Ser-i ibtihâcımızı resîde-i zirve-i illiyîn buyurmuşdur*” dediği sadrazamdan başka, Silahdar Ali Paşadan da “*bisât-ı müzeyyen ile esb-i bî-bedel*”, bayramda içi dışı güzel giysilerle dolu mükemmel bohçalar almış; sıkça saray sohbetine ve toplantılarına davet edilmiştir. Nabî ömrü boyunca gördüğü ihsanları sıkça elinden kaçırmış ve pek çok mektubunda belirttiği gibi tekrar tekrar istemek durumunda kalmıştır. Ama âhir ömründe mazhar olduğu bu in'âm ü ihsan çektiği bütün sıkıntıları unutturmuş olmalıdır.

Nabî'nin sanat ve üslûbunda mizacıyla birlikte yaşadıklarının da tesiri olmalıdır. Görüp yaşadıkları, sevinç ve üzüntüleri onu hikemî şiire yönelttiği gibi, sosyal ilişkilerini geliştirmiş, iyi bir üslupçu ve laf ustası da yapmıştır. Nabî çok üzgün veya neşeli olduğu zamanlarda mektup yazdığına, muhatabı üzerinde daha etkili olmak için bütün hünerini göstermeye çalışmış, orijinal teşbih ve tabirlerle nükte, latife, mizah ve hicve daha bol yer vermiştir. Uzun süre gurbette yaşamayı, şairi çevresiyle ilgilenmeye, insanlarla daha sık ve “etkili” yazışmaya, kendini unutturmamak için hediyeleşme tavrına yöneltmiş olmalıdır.

SONUÇ

Nabî'nin çok özel bilgiler ihtiva eden kesin sayısı belirsiz bu mektupları, onun hayatının, zihin ve gönlünün karanlık köşelerini kısmen de olsa aydınlatmaya yarayan değerli metinlerdir. Mektuplarından anlaşıldığına göre hikmet şairi Nabî, dünya malına karşı pek de müstağni kal(a)mamış, mansıp veya itibar sahibi dostlarından daima himaye ve ihsan beklemiştir. Başkaları için olduğu kadar kendi işleri için de yetkililerin kapısını çalmış, yardım etmiş ve yardım beklemiştir. Hayatında hem ikbal hem de idbar günlerini görmüştür. Üslûbundan çok nüktedan ve şakacı olduğu anlaşılan şair, mektuplarında manzume, deyim, latife, yer yer de hicve başvurmuştur. Sevgi ve minnet duygusunu açıkça yazarken, öfke ve tenkidini ise latifeli cümlelerle ifade etmiştir.

Onun edebiyat tarihimizdeki yerinin tam olarak tespiti, Münşeâtındaki bu mektupların geniş tahlilleri sonucunda mümkün olacaktır denilebilir. O bakımdan Nabî'nin Münşeâtı genişçe incelenmesi gereken biyografik değerinde bir eserdir.

KAYNAKÇA

HAKSEVER, Halil İbrahim(2000), Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi, İlmî Araştırmalar, S. 10, s. 65-76

KELEŞ, Reyhan(2011), Şair Nabî Bibliyografyası, Erzurum, Zafer Ofset

NÂBÎ, Münşeât, Topkapı Müzesi Ktp. Revan 1053

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013